

Dr. sc. Maja Pervan

MIJENJA LI SE STUPANJ INDUSTRIJSKE KONCENTRACIJE HRVATSKE PRERAĐIVAČKE INDUSTRije?

Pula, listopad, 2007.

Uvod

- Velik broj razlikovnih industrijskih karakteristika koje determiniraju stupanj konkurenčije i razinu profitabilnosti poduzeća/industrije \Leftrightarrow industrijska koncentracija = broj i način distribucije konkurenata
- veća vs. manja vrijednost indeksa
- Razlog koji koncentraciju kao determinantu strukture čini atraktivnim i često ispitivanim fenomenom (1. zakonodavna tijela, 2. analitičari, 3. ostala poduzeća: intenzitet konkurenčije, visinu tržišne moći, relativnu veličinu poduzeća... U SAD-u koncentracija koristi kao neizbjegni element u sklopu antitrustovskog zakonodavstva; u Hrvatskoj - 2003.)
- Izložena problematika kod nas je rijetko istraživana
- Osnovni cilj: mijenja li se (i na koji način) stupanj industrijske koncentracije hrvatske prerađivačke industrije.

Značenje i važnost prerađivačke industrije

- Prerađivačka industrija igra značajnu ulogu u hrvatskoj ekonomiji.
- Na važnost prerađivačke industrije ukazuje i analiza finansijskih rezultata poduzetnika koju je objavila FINA, a prema kojoj najznačajnije djelatnosti (prerađivačka industrija, trgovina i prijevoz, skladištenje i veze) sudjeluju s preko 50% udjela u ukupnim rezultatima poslovanja. Konkretno, spomenute tri djelatnosti su u *2006. godini sudjelovale sa 54,2% u ukupnom broju poduzetnika, 61,7% u broju zaposlenih, 70,7% u ukupnom prihodu, 62,9% dobiti nakon oporezivanja, 59,9% gubitaka nakon oporezivanja i 64,6% u ukupnoj neto dobiti.*
- *Performanse prerađivačke industriju u 2006. godini:*
 - konsolidirani finansijski rezultat iznosio 3,5 mlrd kuna dobitka,
 - 260 660 zaposlenih, što znači da je prerađivačka industrija sudjelovala s 30,1% u ukupnom broju zaposlenih,
 - 156 mlrd kuna prihoda,
 - 12,7 mlrd kuna investicija (što čini 19,2% ukupnih investicija).
- Temeljem izloženog postaje jasno zašto prerađivačka industrija ima jednu od vitalnih uloga u ekonomskom životu RH.

Uzorak

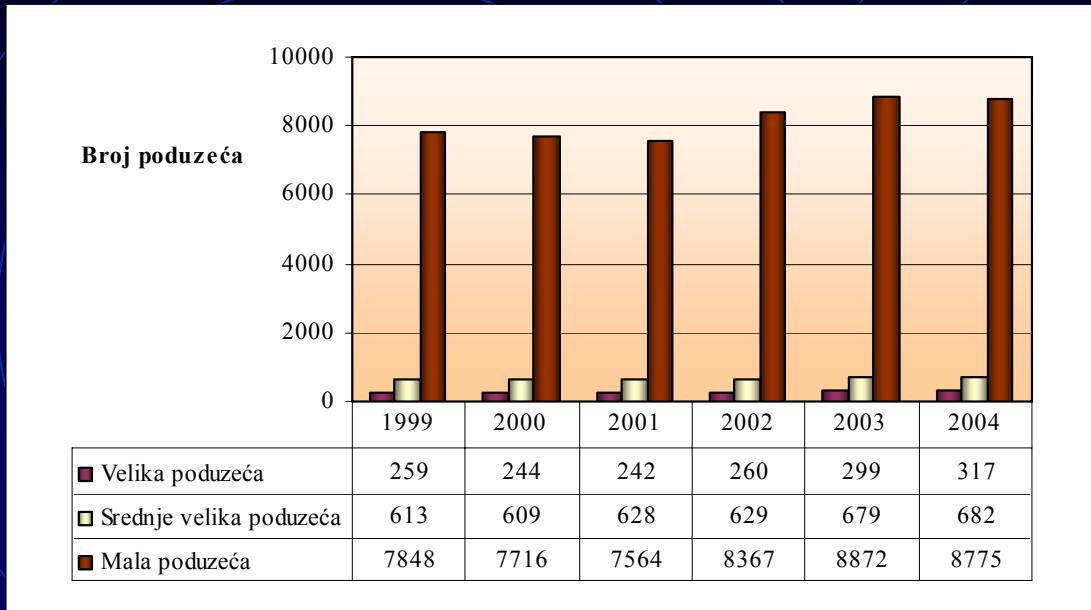
- Prilikom određivanja i definiranja uzorka, od presudnog je značaja sam **problem istraživanja**
- Istraživanje je usmjereni na **velika i srednje velika** poduzeća
- Istraživanje je provedeno na **troznamenkastoj razini NKD-a** (uključene 84 skupine)
- Analiziran je vremenski period od 1999. do 2004.

Oznaka i naziv područja NKD-a	Broj hijerarhijskih razina NKD-a				
	pot-područja	odjeljci	skupine	razredi	pod-razredi
D Prerađivačka industrija	14	23	103	242	255

Promjene u broju i ostvarenoj prodaji velikih poduzeća prerađivačke industrije

Svakom se mjerom koncentracije nastoje obuhvatiti dva temeljna elementa: broj poduzeća u industriji i distribucija njihove veličine.

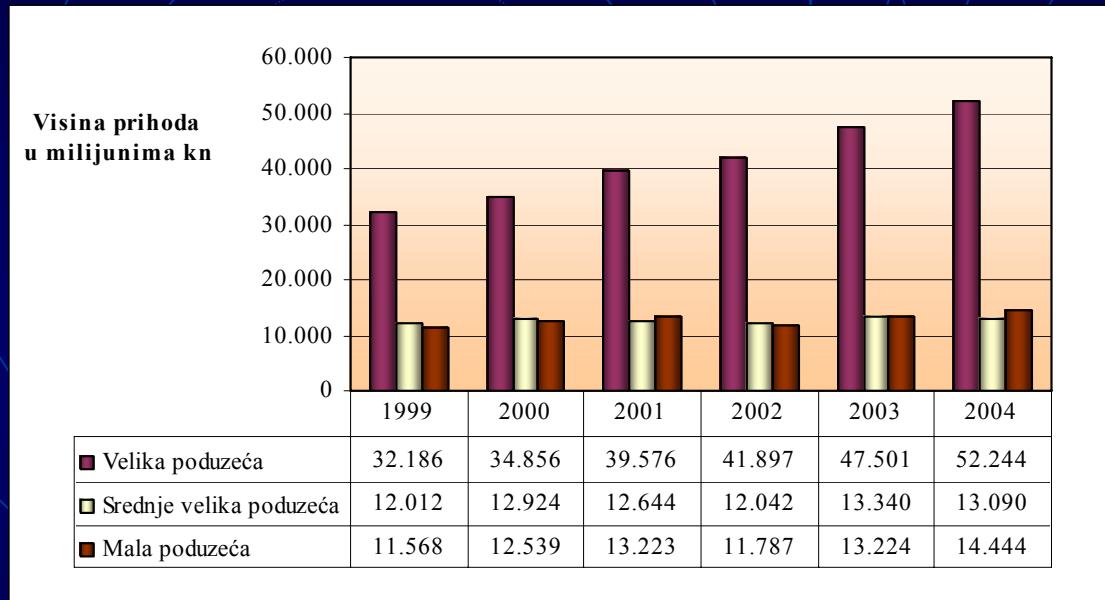
- promjene u broju poduzeća koje su se odigravale tijekom analiziranog razdoblja.

- Značajne fluktuacije u broju malih poduzeća (jednostavnije osnivanje, ali isto tako i zatvaranje; fiktivni karakter)
- Obrazac u promjeni broja srednje velikih poduzeća ne pokazuje tolike oscilacije kao kod malih poduzeća (nakon blagoga pada slijedi kontinuirani porast)

- Sličan trend kretanja pokazuju i velika poduzeća (max. brojčana vrijednost u 2004. god.)
- znatno povećanje broja svih poduzeća
- Polazeći od činjenice da industrije sastavljene od velikog broja poduzeća uglavnom pripadaju nekoncentriranim industrijama \Leftrightarrow trend kretanja broja velikih poduzeća u prerađivačkoj industriji ne daje jasnu sliku o tome što se događa s koncentracijom \Leftrightarrow analizirati kretanje kategorije *ukupnog prihoda ostvarenog prodajom proizvoda i roba u zemlji* poduzeća s obzirom na njihovu veličinu.

- Lako je uočljiv izrazit rast prihoda od prodaje u zemlji ostvarenog od strane velikih poduzeća hrvatske prerađivačke industrije (porast od impresivnih 62,3 postotna poena).

Neusporedivo manji rast zabilježen je kod srednje velikih poduzeća (8,9 postotna poena) te nešto veći rast kod malih poduzeća (24,8 postotna poena).

- Prethodno izložena razmatranja predstavljala su dovoljan motiv za postavljanjem pitanja: "Pokazuje li hrvatsko gospodarstvo tendenciju rasta ili pada stupnja koncentracije?".

Promjena stupnja industrijske koncentracije prerađivačke industrije i razlozi takve promjene

- Promjene u broju industrijalnih hrvatskih prerađivačkih djelatnosti s obzirom na ostvarenu vrijednost koncentracijskih omjera

CR ₄	1999	2000	2001	2002	2003	2004
0-20	3	2	1	3	2	2
21-40	14	12	16	15	15	16
41-60	25	28	24	25	27	21
61-80	15	15	16	15	14	21
81-100	27	27	27	26	26	24
Ukupno	84	84	84	84	84	84

- industrije s *izrazito niskom razine koncentriranosti* (0-20%) relativno rijetke u prerađivačkoj djelatnosti
- kod industrija s *izrazito visokom razine koncentriranosti* (81-100%) uočava se *blago opadanje njihovog broja* (uočljiva karakteristika: postojanje dominantnog poduzeća te relativno visokih barijera ulasku: visoki kapitalni zahtjevi i prepoznatljivost "branda")

- umjereno koncentrirane industrije* (41-60%) vs. *broj visoko koncentriranih industrija* (61-80%)

- Jedan od načina određivanja dinamike kretanja koncentracije u prerađivačkoj djelatnosti jest da se utvrde relativne promjene u koncentracijskim omjerima koje su se događale od 1999. do 2004. godine (u 42 industrije, dakle, njih 50%, došlo je do pada koncentracije)

1	2	3	4	5	6
Troznamenkasta razina NKD-a (skupine)	1999 CR ₄ (%)	2004 CR ₄ (%)	Promjena CR ₄ (%) Pi	Ponder Wi	Wi·Pi
151	56,07	41,06	-26,77	3,88	-103,82
152	69,56	67,45	-3,03	0,16	-0,50
153	92,03	88,84	-3,46	1,71	-5,92
...
...
...
371	73,80	69,01	-6,50	0,59	-3,84
372	78,48	64,03	-18,41	0,15	-2,71
Ukupna promjena =					-66,83

- kako bi se mogao donijeti zaključak o *prosječnoj promjeni* (rastu ili padu) stupnja koncentracije analiziranog seta industrija prerađivačke djelatnosti, koristila se **vagana aritmetička sredina**, pri čemu se kao ponder koristilo učešće pojedine industrije u prosječno ostvarenoj vrijednosti prodaje u zemlji tijekom vremenskog perioda od 1999. do 2004. godine

- Ipak, promatrani rezultati trebaju biti interpretirani s dozom opreznosti (1. CR **precijene** relativnu važnost velikih poduzeća; 2. u zavisnosti od toga koja je godina (1999. ili 2004.) uzeta kao osnova za određivanje vrijednosti pondera, visina konačnog rezultata *ukupne promjene stupnja industrijske koncentracije* bi varirala \Rightarrow uprosječivanje njihovih vrijednosti tijekom svih šest analiziranih godina).
- Smatramo kako u uvjetima sveprisutnije globalizacije, **razlog smanjenja koncentracije** valja potražiti u sve većoj otvorenosti inozemnim tržištima, rastućim stranim investicijama, kao i u penetraciji stranih poduzeća na domaće tržište.
- Izloženost domaćih poduzeća sve intenzivnijoj inozemnoj konkurenciji (poglavito nakon ulaska Hrvatske u WTO), te sve većim otvaranjem tržišta susjednih zemalja i zemalja CEFTA-e, kao i pridruživanjem EU može se očekivati izmjena industrijske koncentracije te zaoštravanje konkurenčije (inozemna konkurenčija može oslabiti koluzivni sporazum domaćih proizvođača i potaknuti ih na smanjenja cijena)
- Znači li smanjenje koncentracije korak naprijed ili korak nazad za hrvatsko gospodarstvo?

- Sa stajališta ekonomskih teorija prema kojima koncentracija moći u rukama nekolicine poduzeća predstavlja svojevrsnu prijetnju društvenoj korisnosti budući utječe na povećanje društvenog troška, smanjenje industrijske koncentracije predstavlja pomak nabolje. Međutim donositi općeniti zaključak o poželjnosti smanjivanja industrijske koncentracije u uvjetima još uvijek nedovoljno jasne predodžbe o utjecaju koncentracije na funkcioniranje gospodarstva, nemoguće je bez sagledavanja njenih implikacija na međunarodno poslovanje.
- Smanjenje (i/ili sprječavanje) koncentracije u uvjetima globalizacijskog trenda ima direktne posljedice na natjecateljsku sposobnost nacionalnih poduzeća na svjetskom tržištu koja se smanjuje umjesto da raste.
- Ona bi trebala biti dozvoljena i omogućena u onim industrijama koje imaju dovoljno potencijala da izdrže pritisak sve žešće inozemne konkurenциje. Drugim riječima, neophodno je identificirati industrije koje: mogu i trebaju rasti; koje u najvećem omjeru udovoljavaju međunarodnim zahtjevima; u kojima će postojanje velikih poduzeća rezultirati beneficijama i slično, te zatim pružiti potporu povećanju njihovih natjecateljskih mogućnosti.

Zaključak

- Ne samo da velika poduzeća ostvaruju neusporedivo veći udjel u prihodu u svakoj pojedinoj promatranoj godini (primjerice, u najlošijoj varijanti iz 1999. god., velika poduzeća "kontroliraju" 3/5 sveukupnih prihoda od prodaje u zemlji unutar prerađivačke industrije), već se taj udjel nezaustavljivo tijekom vremena povećava (primjerice, u 2004. godini je u odnosu na 1998. udio velikih poduzeća u ukupnom prihodu prerađivačke djelatnosti povećan sa 57,71% na 65,49%). Temeljem izloženog, *moglo bi se pomisliti kako se stupanj industrijske koncentracije povećava, no rezultati provedenog istraživanja pokazali su drugačije.*
- Nakon izračuna vrijednosti koncentracijskih omjera za 84 industrije (troznamenkasta razina NKD-a) tijekom šest analiziranih godina, korištenjem vagane aritmetičke sredine utvrđeno je kako se industrijska koncentracija u prosjeku smanjila za 66,83%. Razloge smanjenja koncentracije valja potražiti u sve većoj otvorenosti inozemnim tržištima, priljevu stranih investicija, kao i u penetraciji stranih poduzeća na domaće tržište, budući prethodno doprinosi otklanjaju ekstraprofita domaćih poduzeća i uspostavljanju relativno konkurentnijeg tržišta.

- Može li se prethodno smanjenje koncentracije okarakterizirati kao povoljno ili nepovoljno za hrvatsko gospodarstvo nemoguće je donijeti zaključak u uvjetima još uvijek nedovoljno jasne predodžbe o utjecaju koncentracije na funkcioniranje gospodarstva.
- Postojanje visoke koncentracije se vezuje uz *neefikasnu alokaciju resursa i neadekvatnu distribuciju dohotka* s jedne strane, dok s druge strane njeno postojanje (u uvjetima sve prisutnije globalizacije) predstavlja *svojevrsni preduvjet povećanja konkurentnosti nacionalnih poduzeća* na svjetskom tržištu.
- U tom smislu, smatramo kako bi trebalo pokušati identificirati industrije koje imaju potencijala za rast i razvoj konkurenčkih prednosti, te kako bi takvim industrijama trebalo pružiti mogućnost da pod jakom koordinativnom ulogom države povećaju svoje natjecateljske sposobnosti i tako postanu konkurentne i izvan nacionalnih granica. Drugim riječima, negativne posljedice koncentracije trebaju biti promatrane usporedno s pozitivnim efektima koje ona generira (ekonomije obujma, superiornije performanse proizvoda, inicijativa za istraživanjem, tehnološki progres, međunarodna konkurenčnost i slično), te u skladu s prethodnim pristupiti formiranju adekvatne regulativne politike dovoljno fleksibilne da spriječi gubitak društvenih beneficija s jedne strane i da osigura prosperitet i adekvatnu konkurenčku poziciju na međunarodnom tržištu s druge strane.

Zahvaljujem na pozornosti!